

ĪSIE ZIŅOJUMI

KŪDRAS IEГУVES ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Sabīna Alta

SIA „Laflora”

sabina.alta@laflora.lv

Ievads

Kūdra ir resurss, kas lēni atjaunojas, un viens no retajiem resursiem pasaulē, kura daudzums nevis samazinās, bet nepārtraukti pieaug. Kūdras krājumi pasaulē katru gadu pieaug par aptuveni 200 miljoniem tonnu, savukārt iegūtas tiek 25 miljoni tonnu kūdras (Šnore, 2014). Latvijā ir bagātīgi kūdras krājumi. Uz katru valsts iedzīvotāju ir 750 t kūdras, kas pēc kūdras krājumu daudzuma pasaulē mūs ierindo 8. vietā³³.

Kūdras ieguve ir nozare, kuras speciālistiem jābūt zināšanām gan ieguves tehnoloģijā, gan hidrotehnikā, gan hidroģeoloģijā un būvniecībā, gan transportā un vides aizsardzībā, gan ugunsdzēsībā un citās zinībās.

Iegūt var dažādu kūdru, piemēram, frēzkūdru, gabalkūdru, griezto kūdru. Iegūto kūdru var izmantot kurināšanai, lauksaimniecībā, kūdras produkcijas ražošanai u. c. mērķiem (Šnore, 2014).

Neskatoties uz kūdras krājumu daudzumu, kā arī nozares ilgo vēsturi Latvijas tautsaimniecībā, tā strādā bez noteiktiem priekšnosacījumiem, tāpēc izvirzītā hipotēze ir: **kūdras ieguves industrija vēsturiski un mūsdienās ir viena no tautsaimniecības būtiskākajām nozarēm.**

Šajā rakstā atspoguļosim kūdras ieguves vēsturi līdz mūsdienām, parādot ieguves tehnoloģiju attīstību, kūdras dažādos pielietojuma veidus, kā arī iegūtā materiāla daudzumu un specifiskos rādītājus.

Materiāli un metodes

Pētījuma galvenais objekts ir kūdras ieguve, sākot no 17. gadsimta Latvijas līdz mūsdienām, parādot arī ieguvē izmantoto tehniku, kā arī resursa pielietojuma veidus. Izmantoti visi pieejamie tekstuālie un vizuālie materiāli, kā arī praktiskā pieredze, ko 20 gadu laikā ieguvus uzņēmums SIA „Laflora”, bet pirms tam – Latvijas PSR meliorācijas iecirknis Jelgavas PMK.

Pētījumā, apskatot dažāda veida datus, piemēram, kūdras ieguves apjomus, tiks parādīts un analizēts, kādas tehnoloģijas izmantotas kūdras ieguvē un kādēļ nozarē ir manāmi kāpumi un kritumi. Tāpat tiks atspoguļots kūdras pieprasījums un izmantošanas veidi, kas arīdzan ietekmē kūdras ieguves apjomus. Lai pierādītu izvirzīto hipotēzi, tiks attēlota kūdras ieguves un eksporta statistika, lai novērtētu kūdras kā resursa nozīmi valsts ekonomikā.

Rezultāti

Apskatot purvu un kūdras resursu apjomu Latvijā, no kopējās purvu platības, kas ir 640 079 ha, kūdras ieguve notiek vien 24 000 ha (skat. 1. att.), tātad nozare ir ilgtspējīga un ar augšupejošu zīmi gan no reģionālās attīstības, gan ekonomikas viedokļa.

Kūdras ieguves uzņēmumi pārsvarā strādā Latvijas reģionos, tādējādi nodrošinot ar darba vietām attālāko reģionu cilvēkus. Tāpat liels kūdras industrijas devums atspoguļojas samaksātajos nodokļos, kur lielāko īpatsvaru sastāda iedzīvotāju ienākumu nodoklis, valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kā arī dabas resursu nodoklis (skatīt 2. att.).

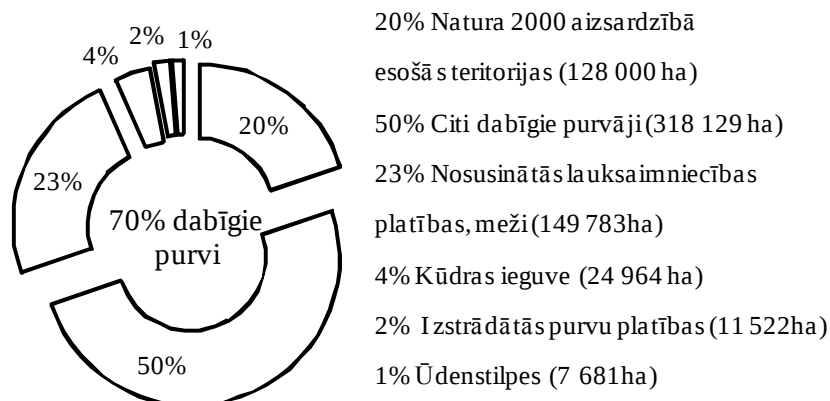
Šobrīd Latvijā kūdras nozarē strādā 50 uzņēmumi 75 kūdras purvos un sezonas laikā nodarbina līdz pat 4000 darbinieku.

Kūdras ieguves tehnoloģijas attīstījušās laika gaitā līdzvērtīgi resursa izmantošanai. Pirmās ziņas par kūdras ieguvi Latvijā ir no 17.gs. otrās puses un 18.gs. sākuma. Kopumā no šī laika līdz 1940. gadam kūdra pārsvarā tika rakta un izmantota kurināšanai, pakaišiem kūtīs un mēslojumam lauksaimniecībā. Ja sākotnēji kūdras ķieģeļi tika rakti ar lāpstām un žāvēti zārdos, tad 20.gs. sākumā jau bija parādījušās divu veidu mašīnas – viena, kas grieza ķieģeļšus un otra, kas ieguva tā saukto „mašīnu kūdru”. Šīs mašīnas bija darbināmas ar zirgiem vai tvaiku (Grinduls, 1933).

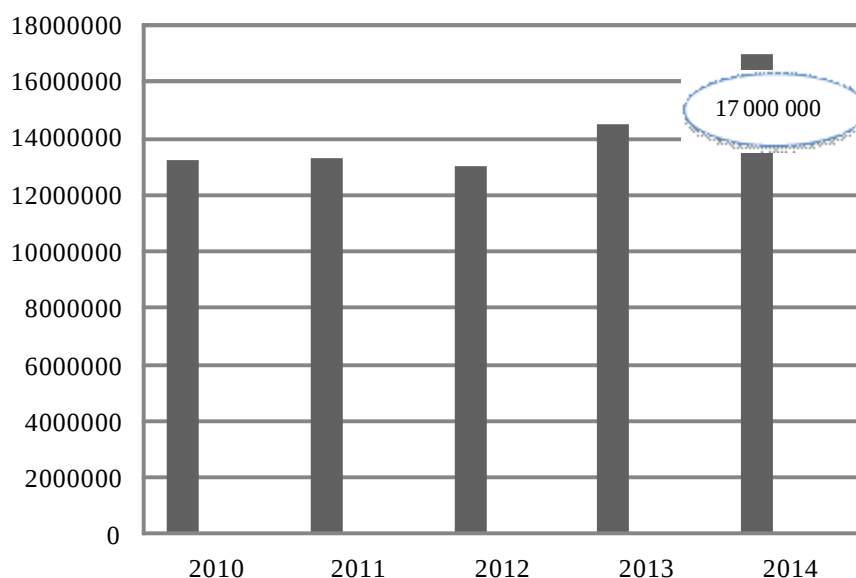
Par kūdras ieguves industrijas nozīmi tautsaimniecībā liecina fakts, ka 20. gs. trīsdesmitajos gados, lai apkarotu bezdarbu, Latvijā tika uzbūvētas trīs pakaišu kūdras fabrikas. Līdz 1940. gadam

³³ www.peatociety.org/peatlands-and-peat/global-peat-resources-country

kopumā tika uzbūvētas 13 valsts kūdras fabrikas. Šajā laikā kūdras ieguve mehanizēti, savukārt kūdras ekskavācija, žāvēšana, savākšana un izklāšana parasti bija roku darbs (Nomals, 1943). „Roku kūdrai” jeb tai, kas tika griezta ar lāpstām tolaik bija mazāka vērtība, taču līdz 1940. gadam jau bija izdomāts kā šo darbu atvieglot, radot lāpstu konstrukcijas un dažādojot griešanas paņēmienus. Lai gan lielākoties mašīnas un ierīces kūdras ieguvei tika importētas, daļu ražoja arī Latvijā, piemēram, izplatīto pakaišu kūdras plucinātāju „Vilks” (Brakšs, 1961).

1. att. Kūdras platības un to sadalījums pa veidiem Latvijā uz 2014. gadu
(Avots: Latvijas Kūdras ražotāju asociācija).

2. att. Kūdras industrijas samaksātie nodokļi Latvijā, milj. EUR
(Avots: Centrālā statistikas pārvalde).

Skatot tabulu, redzam kā mainījusies un kāpusi kūdras ieguve pēc 1940. gada. Tas saistāms ar 1947. gadā uzsāktu frēzkūdras ieguvī, ko izmantoja briķešu ražošanai. Tāpat apjoma pieaugumu nodrošināja elevatormašīnu pārbūve un citu jaunu tehnoloģiju ieviešana, piemēram, daudzkausu ekskavatoru un klājmašīnu (Galeniece, 1960).

Tabula

Kūdras ieguves apjomi Latvijā, milj. t

Gads	1920	1940	1956	1965	1975	1985	1990	1995	2000	2010	2015
Apjoms	0.07	0.3	2.5	7.2	5.5	3.9	2.9	0.6	0.4	0.7	1.2

No 1967. gada kūdras fabrikās griezto kūdru vairs neieguva, tas izskaidro ieguves apjoma kritumu šajā laikā. To atsāka iegūt 90. gadu sākumā. Šajā laikā pārsvarā tika iegūta pakaišu kūdra un ražotas kūdras briķetes kurināšanai.

Kūdras pakošana Latvijā aizsākās 1975. gadā, savukārt kūdras substrātu ražošana – 1983. gadā. Kurināmo gabalkūdru Latvijā pārtrauca iegūt 1976. gadā, bet gabalkūdras ieguvu atsāka 90. gados (Šnore, 2004).

Pēc neatkarības atjaunošanas galvenie kūdras patērētāji kolhozi un sovhozi tika likvidēti. Tas redzams tabulā kā kūdras ieguves samazinājums laika posmā no 1990. līdz 1995. gadam. Samazinājums saistāms ar pakaišu kūdras ieguvu, kamēr kurināmās kūdras ieguve pat pieauga. Taču ilgi tas neturpinājās un jau 2003. gadā kūdras izmantošana Rīgas TEC-1 tika pilnībā pārtraukta, zaudējot enerģētisko neatkarību (Šnore, 2004).

Šobrīd kūdras iegūst ar diviem paņēmieniem – griežot (grieztā kūdra) un frēzējot. Pārsvarā visa iegūtā kūdra tiek pārstrādāta, radot produktus dārzkopībai, kas ir otrs izplatītākais kūdras izmantošanas veids Eiropā aiz kurināšanas.

Šodienas tendencēm un ražošanai būtiski jautājumi skar kūdras tālāko izmantošanu, tāpēc nozarei kūdras produktu ražošanas kvalitātes nolūkos būtu jāpēta tādas īpatnības kā kūdras ūdens ietilpība; ūdens uzsūkšanās spēja atkarībā no kūdras sadalīšanās pakāpes, struktūras un mitruma; kūdras izžūšana un mitrināšana; kūdras gaisa ietilpība atkarībā no dažādām ieguves tehnoloģijām; kūdras substrāta fizikālo īpašību stabilitāte; kūdras substrāta presēšana un apjoma zudumi; pelējuma rašanās kūdras substrātā u. c.

Secinājumi

1. Kūdras ieguvē izmantotās tehnoloģijas, kā arī kūdras pielietojuma veidi laika gaitā ir pielāgoti mūsdienu vajadzībām efektīvāka darba veikšanai.
2. Grieztās kūdras ieguvē, kā tas bijis kūdras ieguves pirmsākumos, tā arī šodien, tiek izmantots roku darbs un cilvēkresursi. Mūsdienās, mainoties pasaules pieprasījumam, pārsvarā tiek iegūta kūdra lauksaimniecības vajadzībām.
3. Kūdras ieguves un pārstrādes industrija ir nopietns ekonomikas balsts, valsts reģionos nodrošinot darba vietas, sniedzot artavu nodokļu samaksā, kā arī valsts eksporta bilanci.
4. Atgriežoties pie vairākiem kūdras izmantošanas veidiem (piem., kurināšana), būtiski tiktu palielināta enerģētiskā neatkarība.
5. Arvien vairāk kūdras ieguves industrijai nākas saskarties ar klimata pārmaiņu radītajiem ierobežojumiem, kas, domājams, jau tuvākajā nākotnē pieaugs.

Izmantotā literatūra

1. Brakšs N. (1961). *Purvi un kūdra*. Rīga : LPSR ZA izdevniecība. 56.–58. lpp
2. Galeniece M. (1960). *Dažu Kurzemes purvu stratigrāfija un ģenēze*. Latvijas PSR veģetācija. 3. sēj. Rīga : LPSR ZA izdevniecība. 21.–41. lpp
3. Grinduls A. (1933). *Kūdra un kūdras izmantošana*. Rīga : Sav. Latvijas Lauksaimniecības Centrālbirojs, Zemkopības nodaļa. 22.–34. lpp
4. Lācis A. (1996). *Rietumlatvijas kūdras resursi*. Rīga : Valsts ģeoloģijas dienests. 5.–19. lpp
5. Eiduks J. (1961). *Latvijas PSR derīgie izrakteņi un to izmantošana*. Latvijas Valsts izdevniecība. 395.–405. lpp
6. Nomals P. (1943). *Vidzemes un Latgales purvu apskats*. Rīga : Zemes bagātību pētīšanas institūts.
7. Šnore A. (2004). *Kūdra Latvijā*. Rīga : Latvijas Kūdras ražotāju asociācija. 64 lp.
8. Šnore A. (2013). *Kūdras ieguve*. Rīga : Nordik, 432 lp.
9. Latvia Mineral & Mining Sector Investment and Business Guide, *Strategic information and regulations*, Vol. 1, 33.–34. lpp